

به نام خدا

مدل مک مستر از عملکرد خانواده

مفهوم سازی مدل مک مستر از عملکرد خانواده (MMFF) به اواسط دهه ۱۹۵۰ برمیگردد. با رهبری اپستین، تیمی از متخصصان و پژوهشگران، تحقیقاتی را در زمینه خانواده درمانی شروع کردند. تحقیقات آنان تا دهه ۱۹۷۰ به طول انجامید.

مدل مک مستر بر عملکرد فعلی خانواده تاکید دارد و به رشد قبلی و مرحله تحولی خانواده کمتر توجه میکند.

مدل مک مستر ابعادی را برای عملکرد خانواده در نظر میگیرد، با این حال همه ابعاد عملکرد خانواده را پوشش نمی دهد و بر ابعادی از عملکرد خانواده متمرکز است که بیشترین تاثیر را بر سلامت هیجانی و جسمانی یا مشکلات اعضاء خانواده دارد.

این رویکرد مهم ترین عملکرد واحد خانواده را حفظ اعضاء و رشد اجتماعی، روان شناختی و زیست شناختی آنان می داند.

سه دسته از تکالیف خانواده

تکالیف پایه و اساسی

تکالیف رشدی

تکالیف بحرانی

تکالیف پایه و اساسی

اصلی ترین کار واحد خانواده است. این تکالیف شامل مسائل ضروری از جمله تامین خوراک، پول، نقل و انتقال و سرپناه می شود.

تکالیف رشدی

در طی مراحل رشد در سطح فردی و در سطح خانوادگی مطرح می شوند. سطح فردی رشد شامل نوزادی، کودکی، نوجوانی، میانسالی و پیری است. سطح خانوادگی رشد شامل شروع زندگی با ازدواج، اولین حاملگی و آشیانه خالی است.

تکالیف بحرانی

در مواقع بروز خطر مطرح است مانند بیماری، تصادف، مرگ و تولد و تغییر شغل

مدل مک مستر بر ۶ بعد از عملکرد خانواده تاکید دارد:

۱- حل مسئله

۲- ارتباط

۳- نقش ها

۴- پاسخگویی عاطفی

۵- دخالت عاطفی

۶- کنترل رفتار

حل مسئله

حل مسئله به توانایی خانواده برای حل مشکلات اشاره دارد و موجب حفظ عملکرد موثر خانواده میشود.

مشکلات خانواده شامل مشکلات ابزاری و مشکلات عاطفی است. مشکلات ابزاری به مشکلات روزمره مانند مدیریت مالی، تامین غذا اطلاق میشود و مشکلات عاطفی به مسائل هیجان و احساسی مانند خشم و افسردگی بر میگردد.

مدل مک مستر مراحل هفتگانه ای را برای حل مسئله موثر تعریف میکند.

۱- تعریف مشکل

۲- ارتباط با افراد مناسب

۳- در نظر گرفتن راه حل های مختلف

۴- تصمیم گیری راجع به یکی از راه حل ها

۵- اقدام بر اساس تصمیم

۶- نظارت بر اقدام

۷- ارزیابی اثربخشی اقدام و فرایند حل مسئله

ارتباط

در مدل مک مستر منظور از ارتباط، تبادل کلامی اطلاعات بین اعضاء خانواده است. با اینکه ارتباط غیر کلامی اهمیت دارد، ولی به دلیل مشکلات روان شناختی در سنجش و اندازه گیری آن از این مدل خارج شده است. به عبارت دیگر چون عملاً سنجش و گردآوری داده های مربوط به ارتباط غیر کلامی با مشکلات فراوان همراه است، مدل مک مستر ارتباط غیر کلامی را از فرایند سنجش ارتباط حذف کرده است.

دو بعد دیگر ارتباط عبارت است از ارتباط روشن در مقابل **ارتباط پنهان و مبهم و ارتباط مستقیم** در مقابل ارتباط غیرمستقیم. در ارتباط روشن جملات واضح و در ارتباط مبهم جملات گنگ، مبهم و دوپهلو است.

با توجه به این دو بعد، چهار ارتباطی مطرح می شود:

۱- روشن و مستقیم

۲- روشن و غیرمستقیم

۳- مبهم و مستقیم

۴- مبهم و غیرمستقیم

ارتباط سالم ارتباطی روشن و مستقیم، هم در زمینه ابزاری و هم در زمینه عاطفی است.

نقش ها

نقش ها الگوهای تکراری رفتار هستند که از طریق آنها اعضای خانواده، عملکرد خود را انجام میدهند. نقش ها نیز شامل نقش های ابزاری، عاطفی و آمیخته است.

پنج نقش لازم برای خانواده عبارتند از:

- ۱- تامین منابع
  - ۲- پرورش و حمایت
  - ۳- رضایت جنسی
  - ۴- رشد شخصی
  - ۵- حفظ و مدیریت سیستم خانوادگی
- الف) نقش های تصمیم گیری
- ب) نقش های مرزی و عضوی
- ج) نقش های کنترل رفتار
- د) نقش های مالی
- ه) نقش های مربوط به سلامت

دو مسئله مکمل در مدل مک مستر عبارت از **تخصیص نقش و پاسخگویی (مسئولیت) نقش** است.

تخصیص نقش:

این مفهوم به الگوهای خانوادگی در مورد محول کردن نقش ها اشاره دارد. آیا تخصیص نقش مناسب است؟ آیا تخصیص نقش ضمنی یا آشکار است؟ آیا فردی که این نقش به او محول شده، مهارت ها و قدرت لازم برای اجرای آن را دارد؟

پاسخگویی نقش:

این بخش به شیوه های اطمینان یابی اعضاء از انجام کامل نقش اشاره دارد.

پاسخگویی عاطفی

۱- هیجان های خوشبختی: این هیجان ها شامل احساس محبت، علاقه، گرمی، مهربانی، حمایت و عشق و دلگرمی است

۲- هیجان های اضطرابی: این هیجان ها شامل ترس، خشم، غمگینی، ناامیدی و افسردگی است. محور اصلی این بعد، کمیت، کیفیت و تناسب پاسخ های اعضای خانواده است. الگوی پاسخگویی خانواده به محرک عاطفی بسیار مهم است. با اینحال در این بعد به رفتارهای واقعی کمتر توجه شده و در عوض تمرکز اصلی بر ظرفیت اعضای خانواده به پاسخگویی هیجانی است.

در سنجش پاسخگویی عاطفی دو نکته باید مدنظر قرار گیرد. اول آنکه به سبک ابراز احساسات خانواده توجه شود. دوم، از آنجا که پاسخگویی عاطفی به طور ویژه و خاص توسط خصوصیات فرهنگی مشخص می شود، متخصصین باید از نقش فرهنگ که بر پاسخگویی خانواده اثر می گذارد، آگاه باشند و به آن توجه کنند.

دخالت عاطفی

مدل مک مستر شش سبک دخالت عاطفی را مشخص میکند.

عدم دخالت

دخالت عاری از احساسات

دخالت خودخواهانه

دخالت همدلانه

دخالت زیاد و افراطی

دخالت همزیستانه: در این سبک، دخالت عاطفی آنقدر شدید است که مرزهای بین دو یا چند نفر از بین رفته است.

کنترل رفتار

کنترل رفتار، الگوهایی را در بر میگیرد که خانواده برای اداره و کنترل رفتار اتخاذ میکند. کنترل رفتار در سه حیطه خاص مطرح است:

- ۱- موقعیت های خطرناک فیزیکی
- ۲- موقعیت هایی که شامل تامین و ابراز نیازهای زیستی، روان شناختی و سائق ها است مانند خوردن، خوابیدن، رابطه جنسی و چشم.
- ۳- موقعیت هایی که شامل رفتار اجتماعی بین اعضاء خانواده و افراد خارج از سیستم خانواده است. این بعد، هم شامل قواعدی است که والدین برای فرزندان مشخص می کنند و هم قواعدی که بزرگسالان برای یکدیگر وضع می کنند.

چهار سبک کنترل رفتاری بر مبنای انواع استانداردها و انعطاف پذیری قابل تشخیص است

۱- کنترل رفتاری خشک. در این سبک، استانداردها بسیار محدود است به طوری که گفتگو و توافق یا انعطاف پذیری کمی را میتوان در موقعیت انتظار داشت. قابلیت پیش بینی در این سبک کنترل بالا، ولی میزان سازندگی و انطباق پذیری ان پایین است.

۲- کنترل رفتاری انعطاف پذیر. در این سبک استانداردها و قواعد از نظر اعضای خانواده منطقی است و فرصتی برای گفتگو، مذاکره و تغییر آنها وجود دارد.

۳- کنترل رفتاری هرج و مرج: در این نوع کنترل، در حد افراطی آن هیچ استاندارد یا جهتی وجود ندارد و آزادی کامل مجاز است.

۴- کنترل رفتاری آشفته: در این وضعیت خانواده به طور اتفاقی و غیرقابل پیش بینی به هر یک از سه سبک خشک، انعطاف پذیر و هرج و مرج انتقال پیدا میکند. این سبک کنترل، غیرقابل پیش بینی و سازندگی آن بسیار اندک است. تغییرات بیش از آنکه مبتنی بر موقعیت ها و نیازهای خانوادگی باشد، بر اساس روحیه، خلق و هوس اعضای خانواده است. بی ثباتی و ناهماهنگی ویژگی این خانواده ها است و معمولا به عملکرد ضعیف خانواده منجر میشود.

تحلیل و بررسی مدل مک مستر

به طور کلی مبنای نظری مدل مک مستر **رویکرد سیستم های خانواده** است. بدین ترتیب به کل خانواده توجه دارد و در سنجش، کل خانواده را به عنوان یک واحد در نظر میگیرد و ابعاد مختلف عملکرد آن را بررسی می نماید. در این مدل خانواده به عنوان سیستمی در نظر گرفته میشود که خود **واجد زیرسیستم های دیگر (فرد و زوج)** است.

علی رغم توجه مدل مکستر به متغیرهای سیستمی مانند جایگاه قدرت، رهبری و تصمیم گیری، الگوهای واکنش عاطفی و ارتباط خانوادگی، باز هم به طور خاص بر زیرمنظومه ها، الگوهای تعاملی تکرار شونده، ساختار خانواده یا مراحل تحولی خانواده تاکید نمیکند، بلکه **عملکرد کل خانواده** را در نظر میگیرد.

از نظر این مدل اهمیت آنچه که در حال حاضر اتفاق می افتد بیشتر از مسائلی است که در گذشته اتفاق افتاده.

یکی از **نقاط قوت** مدل مکستر آن است که با استفاده از این مدل میتوان عملکرد تمام انواع خانواده ها را ارزیابی کرد. یکی دیگر از ویژگی های قابل توجه مدل مک مستر آن است که در این مدل ابعاد ششگانه عملکرد خانواده به وضوح، **به تفصیل و به طور عینی** توصیف شده است.

یکی دیگر از **نقاط قوت** مدل مک مستر توجه آن به **ارزیابی و سنجش** است به طوری که به ساخت ابزارهایی برای سنجش دقیق عملکرد خانواده توجه شده است. پرسشنامه سنجش خانواده (FAD) ، مقیاس بندی بالینی مک مستر (MCRS) و مصاحبه با ساختار مک مستر برای عملکرد خانواده (mcsiff) ابزار سنجشی است که برای اهداف آموزشی، پژوهشی و بالینی ساخته شده است. در این میان FAD ابزاری است که بسیار مورد استفاده قرار گرفته است. این پرسشنامه درک اعضا از عملکرد خانواده خود را در شش بعد عملکرد خانواده میسنجد.

MCRS راهنمایی است برای ارزیابی جامع از خانواده.

McSiff یک مصاحبه با ساختار است که در آن سوالاتی از اعضای خانواده پرسیده میشود.

مدل فرایند از عملکرد خانواده

مدل فرایند از عملکرد خانواده توسط استینه‌هاور، سانتا‌باربارا واسکینر ارائه شد.

استینه‌هاورد مدل فرایند مبنی بر نظریه های آسیب شناختی و سیستم های خانواده است.

این مدل چارچوبی را برای یکپارچه سازی رویکردهای مختلف سنجش، درمان و پژوهش در حیط خانواده فراهم میکند. مدل فرایند و مدل مک مستر از جنبه های متعدد به یکدیگر شبیه هستند. مدل فرایند هفت سازه اصلی را ترکیب میکنند.

بر اساس مدل فرایند طبق شکل ۲-۲ مهم ترین هدف خانواده انجام وظیفه است.

فرایند انجام وظیفه شامل مراحل چهارگانه زیر است:

۱- تعیین و تشخیص وظیفه یا مشکل

۲- یافتن راه حل های جایگزین

۳- انجام راه حل های انتخاب شده

۴- ارزیابی نتیجه و تاثیرها

ایفای نقش مستلزم سه عملکرد مجزا است.

- ۱- تخصیص یا واگذاری فعالیت های خاص به هر عضو خانواده
- ۲- موافقت یا خواست اعضای خانواده برای به عهده گرفتن نقش های تخصیص یافته
- ۳- انجام دادن رفتارها و فعالیت های مقرر شده

اساس و مبنای ایفای نقش ها، **فرایند ارتباط** است. هدف ارتباط موثر، دستیابی به درک متقابل است به طوری که پیامی که توسط گیرنده دریافت می شود همان پیامی باشد که فرستاده شده است.

مک مستر که **بیشتر بر ارتباط کلامی** توجه دارد، مدل فرایند بر ارتباط غیر کلامی نیز تاکید میکند و آن را زمینه پنهان ارتباط می داند. در این مدل ارتباط غیر کلامی شامل لحن صدا، حالت چهره، ماس یا عدم تماس چشمی و نوع واژگان است.

یک عنصر اساسی در فرایند ارتباط، ابزار عاطفی است

عناصر اصلی ابزار عاطفی شامل **مضمون، شدت و تناسب زمانی احساسات** است. ارتباط عاطفی ممکن است در **مواقع استرس و فشار** متوقف شده یا منحرف گردد.

نوع دخالت اعضای خانواده با یکدیگر می تواند به انجام وظیفه کمک کند یا آن را به تاخیر انداخته یا حتی مانع انجام وظیفه گردد. دخالت هم به میزان و هم به کیفیت علاقه اعضای خانواده به یکدیگر اشاره دارد. این دو جنبه می تواند به پنج نوع دخالت عاطفی منجر شد: خانواده بی تفاوت، خانواده ای که خود را عاری از احساسات ابزار میکند. خانواده خودشیفته، خانواده همدل و خانواده گرفتار

کنترل فرایندی است که از طریق آن اعضای خانواده بر روی یکدیگر نفوذ دارند

جنبه های اساسی کنترل در واقع به **سبک مدیریت خانواده** بر میگردد.

سرانجام اینکه چگونه وظائف تعریف شده و چگونه خانواده آنها را انجام میدهد تا حد زیادی تحت تاثیر **ارزش ها و هنجارهای فرهنگی** به طور کلی و پیش زمینه خانوادگی به طور خاص است.

ارزش ها و هنجارهای زمینه ای را فراهم می کند که تمام فرایندها را بر اساس آن باید در نظر گرفت.

تحلیل و بررسی مدل فرایند از عملکرد خانواده

مدل فرایند از عملکرد خانواده به **پویایی های خانواده** توجه دارد. اسکینر و همکاران تاکید دارند که این مدل یک مدل خانواده درمانی نیست و بررسی و درمان خانواده ممکن است مستلزم مهارت های متفاوتی باشد. مدل فرایند هم بر سلامت و هم بر آسیب شناسی خانواده تاکید دارد.

با اینحال مدل فرایند در تبیین نقش ها به نقش های مختل و بدکارکرد توجه دارد. در **بعد ارتباط نیز به اهمیت ارتباط غیرکلامی** توجه دارد. نکته جالب توجهی که در مدل فرایند به آن اشاره شده است، ارزش ها و هنجارهای خانواده است.

بر اساس دیدگاه مدل فرایند، **سیستم ارزشی و هنجارهای خانواده** می تواند یکی از ابعاد مهم عملکرد خانواده منظور گردد.

مدل سیستم های بیورز از عملکرد خانواده

مدل سیستم های بیورز از عملکرد خانواده در سال ۱۹۸۱ معرفی شد. این مدل دیدگاهی مقطعی به عملکرد خانواده دارد. کفایت خانواده بر روی بعد افقی و سبک خانواده بر روی بعد عمودی مفهوم سازی می شود. محور افقی، یا کفایت خانواده، ب ساختار، اطلاعات در دسترس و انعطاف پذیری سیستم مربوط می شود.

محور عمودی شامل سبک خانواده است سبک خانواده به کیفیت تعامل خانواده مربوط است و گستره آن از مرکز گرا تا مرکز گریز است. هر چه خانواده کفایت بیشتری داشته باشد، سبک های بیش از حد مرکز گرا یا مرکز گریز کاهش می یابد.

طبقه بندی گروه های مختلف خانواده بر اساس مدل بیورز

گروه ۱: خانواده بهینه

بر اساس مدل سیستم های بیورز، عملکرد این خانواده ها موثر است. این خانواده ها جهت گیری سیستمی دارند. آنها تشخیص می دهند که دلایل زیادی با یکدیگر در تعامل اس تا پیامدی بوجود آد.

گروه ۲: خانواده های با کفایت

این خانواده ها جهت گیری کنترلی دارند و اغلب سعی میکنند تعارض را با ارباب و تهدید حل کنند.

گروه ۳ و ۴ و ۵: خانواده های متوسط

این سه گروه خانواده های متوسط و کارآمد هستند. ولی در آن ها فرزندان و والدین آسی پذیر و مستعد مشکلات روان شناختی می باشند.

گروه ۳: خانواده متوسط مرکزگرا

در این گروه کنترل به صورت مستقیم است . ابراز خصومن بصورت پنهان و ابراز مراقبت آشکار است.

گروه ۴: خانواده متوسط مرکز گریز

این گروه کنترل را از طریق ارباب و تهدید اعمال می کنند.

گروه ۵: خانواده متوسط امیخته

این خانواده ها گزینه های مختلفی را برای رفتار مرکزگرا یا مرکزگریز دارند و بدین ترتیب وضعیت آمیخته از مرکزگرا و مرکزگریز را در خانواده های خود دنبال میکنند.

گروه ۶ و ۷: خانواده های مرزی

در این گروه ها جنگ قدرت به صورت آشکار و همراه با هرج و مرج و با تلاش های مصرانه و غیرموثر برای ایجاد الگوهای تسلط مشهود است

گروه ۶: خانواده های مرزی مرکزگرا

در این خانواده ها هرج و مرج بیشتر بصورت کلامی است و اعمال کنترل، شدید و معمولاً پنهان است

گروه ۷: خانواده های مرزی مرکز گریز

این خانواده ها در ابراز خشم خود بازتر عمل میکنند. دعوای تند در این گروه پی در پی دیده می شود.